

Гео Милев, 1923 година

Гео Милев

НРАВСТВЕНАТА СВЕТИНА И СОЦИАЛНИЯТ ПАТОС НА СПИСАНИЕ „ПЛАМЪК“

ИВАН ГРАНИТСКИ

През лятото на 1922 г. в няколко броя на сп. „Трудовак“ Гео Милев публикува серия литературни статии под общия наслов „Български литературни портрети“. Във въстъпителните думи авторът подчертава намерението си да разгледа първите отечествени опити на индивидуално творчество в средата на XIX век. Посочвайки, че за българска литература може да се говори едва от тази епоха, той пише, че „така нареченото възраждане в своята най-висока точка (средата на миналия век) означава и раждането на българската литература; преди всичко – на българска поезия“.

Интересни и концептуално промислени са кратките критически фрагменти, посветени на П. Р. Славейков, Г. С. Раковски, Л. Каравелов, К. Миладинов, Н. Козлев, Д. Чинтулов и Хр. Ботев. Говорейки за Петко Рачов Славейков, Гео Милев е един от първите, който посочва, че раждането на този самороден и разностранен талант е резултат от **възраждането на народното съзнание** и от конкретната нужда поривите на това съзнание да се излеят в песен. Според Гео Милев цялостното поетическо творчество на дядо Славейков се определя преди всичко от движението и формирането на обществения идеал (дори интимните песни на Петко Славейков имат своята обществена цел или задача). Но Петко Славейков е и първият български поетически талант на Възраждането, у когото откриваме непосредност на творческото въображение, оригинални и сложествивни образи, сполучливи алитерации, кадансирана съзвучност, не-

пълни рими. „...старият дядо Славейков - продължава Гео Милев, - първият по време български поет, изпреварва с цели 50 години развитието на българския стих - колкото и парадоксално да звучи това.“

Ако у Петко Славейков Гео Милев го интересува първите автентични искри на българската поезия, у Раковски го привлича главно личността, човекът, чиято изумителна воля и упоритост стигат до фанатизъм. Раковски възражда собствената си личност в неуморната пропаганда на идеята за свободна България. При цялото си уважение и респект към общокултурното дело на Любен Каравелов (особено към блестящата му журналистика и публицистика), Гео Милев подчертава, че поетичното творчество на Каравелов е повече вестникарски позив и обществена дидактика. За разлика от него у Константин Миладинов Гео Милев открива жив поетически темперамент, музикалност на стиха, истинско чувство, силни поетически образи („Тъга за юз“); у Никола Козлев (поемата „Хайдут Сигер“) - истинско дарование на епически поет, сила на въображението, образност на езика; а за Добри Чинтулов проникателно отбелязва, че: „В неговите стихове бие вълната на живо поетическо чувство, което - ненадейно и удивително за онова време - кристализира в една прецизна и завършена художествена форма: език, стих и образ.“

Най-ярки и дълбоки са критическите размисления на Гео Милев за Христо Ботев. Него той определя като „първата, внезапна и могъща, манифестация на българския гений“. Гео Милев се интересува как **колективната психическа енергия на българската раса** намира своя емоционален и художествен взрив в поезията на Ботев, как жизнената сила на народа, „разпръснатата и спяща през дългите векове на робство и черноземно страдание“, изригва чрез творческия дух на Ботев.

Още на няколко емблематични фигури в българс-

ката литература посвещава кратки анализи Гео Милев. През 1921 г. във в. „L'Echo de Bulgarie“ той помеща бележки за Иван Вазов, Пенчо Славейков и Петко Тодоров и Пею Яворов, както и няколко извънредно интересни статии, които резюмират наблюденията на Гео Милев върху чуждите влияния над българската литература – по-специално влиянието на руската, френската, немската, италианската, английската и скандинавските литератури.

В оценката на Гео Милев за Иван Вазов прави впечатление обективният тон на анализа. Тук няма да открием импулсивността и експресионистичното отрицание на реализма, присъщо за някои от ранните публикации на Гео Милев. Обратно. Гео Милев посочва, че със своите стихотворения, разкази, грами, романи Иван Вазов изгражда една дълга верига от творби, в които живее *„българската душа в най-интензивния момент на своето национално съществуване“*. Ето защо със своето творчество Вазов отразява душата и живота на целия български народ.

Гео Милев определя Пенчо Славейков като двигател на новите литературни идеи, жреца в неуморната борба за едно по-възвишено изкуство, строгия и непреклонен естет. Но най-възторжено и с преклонение Гео Милев пише за Яворов, посочвайки невероятното богатство на поетически форми, блясък на езика и мощ на израза у Яворов – *„всичко, което живееше, пръснато в душата на народа, се издигаше концентрирано и кондензирано – звезда и идеал – в душата на поета“*. И отново, както и при Ботев, Гео Милев открива у Яворов дълбоки и мистични връзки между поета и колективната душа на народа. Изобщо, разглеждайки живота и творчеството на Яворов, Гео Милев разсъждава върху събоносната тема за националната съдба и за нейното отражение в творчеството на най-значимите български поети. Скръбта и отчаяни-

ето, песимизмът и резигнацията у Яворовата поезия (а подобно е положението и при Ботев) според Гео Милев не са само лични откровения, индивидуална рефлексия, а натрупана, „...наследена скръб. Колективната печал на българската раса в продължение на векове робство, кондензирана в края на това робство в избраната душа на поета“.

Гео Милев следи много внимателно не само съвременния му литературен процес, но и постоянно размишлява върху творци и проблеми на българската литература през периода от Възраждането до Първата световна война. Най-проникновени обаче са неговите наблюдения и анализи върху българската поезия. Най-яркият пример на този последователен и задълбочен интерес е предговорът към съставената през 1925 г. от него „Антология на българската поезия“. Това кратко критическо есе съдържа в изключително кондензиран вид **историята на българската поезия** от първите стихотворни опити на Петко Рачов Славейков и Добри Чинтулов до Христо Смирненски. Значимостта на този предговор се състои главно в концептуализирането и периодизацията на развитието на българската поезия, в проникновено проследяване на движението и саморазгръщането на определящите я идеи, както и в непогръжаемо слождестивната, но точна оценка на отделните поети.

Днес ние виждаме, че Гео Милев не е пропуснал нито един съществен поет и не е оставил без точна оценка нито един творец. При това той се интересува не толкова от движението и разгръщането на литературните форми, колкото от **саморазвитието на поетическите идеи, в които се оглеждат българската национална съдба и българският национален характер**. След Пенчо Славейков Гео Милев е първият български писател, който се интересува от философията на историята на българската поезия и

разсъждава в тази посока. В такъв аспект преговорът към „Антология на българската поезия“ и днес е по-ценен за разбирането на движението на идеите в българската поезия и във философското осмисляне на нейната история, отколкото стотици страници на десетки критици и изследователи.

Много интересни са статиите на Гео Милев за чуждото влияние върху българската литература. И тук той разсъждава не толкова за влиянието на идеите, колкото на художествените форми. Когато става дума за руската литература, открива във Вазовите поеми „В царството на самодивите“ и „Зихра“ влиянието на Пушкин и Лермонтов; в отделни творби на Николай Лилиев, Христо Ясенев и Емануил Попдимитров съзира пантеистичните нотки на Константин Балмонт; а у Димчо Дебелянов и Людмил Стоянов – силното въздействие на Валерий Брюсов.

Важно за творческото оформяне и развитие на редица български писатели е и влиянието на френската литература. Духът на Юго и Мюсе живее у Вазов; у Стоян Михайловски ще доловим влияние на Ламартин, Огюст Барбие, Сюли Прюдом и парнасците; у Дебелянов ще открием близост с художествените внушения и търсения на Бодлер, Верлен и Самен; у Яворов Гео Милев вижда почти неуловими връзки и влияния с творчеството на Бодлер и Метерлинк; а у Лилиев – творческата сянка на Верлен, Маларме, Жюл Лафорг, Самен, Метерлинк. Интересни са наблюденията на Гео Милев за влиянието на немската литература. Трудно бихме си представили без мощните творчески внушения на Гьоте и Хайне, Ницше и Шопенхауер и по-новите немски лирици Щорм, Фалк, Грайф творчеството на Пенчо Славейков; у Траянов Гео Милев посочва видимото въздействие на Рихард Демел и Стефан Георге. При английската литература Гео Милев откроява най-вече влиянието на Байрон и неговата поезия на ми-

ровата скръб върху Яворов и Дебелянов. А при скандинавската литература – мощното облъчване на идеите на Ибсен върху Пенчо Славейков и Петко Ю. Тодоров, върху драматичните опити на Кирил Христов и Антон Страшимиров. За разлика от скандинавската влиянието на италианската литература според Гео Милев не е твърде голямо и може да се усети предимно у поети като Константин Величков и Кирил Христов. При първия става дума за влияние на Петрарка, Данте и Кардучи, а при втория – на Леонарди, Джовани Прати, Стекети, Ада Негри.

Ако резюмираме кратките статии за чуждите влияния върху българската литература, не можем да не отбележим, че това са точни (макар и тезисни) и същевременно твърде задълбочени наблюдения за движението на художествените идеи и главно саморазвитието на художествените форми в творчеството на големи световни писатели и тяхното влияние върху върхови произведения на български творци.

В периода между „Везни“ и „Пламък“ Гео Милев засилва много полемичния дух на своите публикации в други вестници и списания. Пример за еволюцията и радикализирането на неговите социални разбирания са две статии, поместени във в. „Възход“ през ноември 1923 г. – става дума за статиите „Литература и култура“ и „Българският писател“. Гео Милев посочва, че потопена в импотентността на самоцелното литературно производство, част от интелигенцията е *„забравила своето призвание и отстъпила към денничарските идеали на кариеризма и аетаргичното теицанство“*. Мълчанието на съвременния нему български писател Гео Милев обяснява с подличкия страх за собственото спокойствие и комфорт, с конформизма, със социалната импотентност и най-сетне с откритото предаване интересите на народа и на живия живот. Статията „Българският писател“ се появява

след зверското потушаване на Септемврийското въстание. „В България станаха работи, които потресоха цял свят“ – пише Гео Милев. Българският писател обаче мълчи – „мълчи в своята величествено гаупава поза на Аполонов жрец и чака. Що чака? До кога ще чака? Чака и мъчи.“

Страхът на значителна част от българските писатели да заемат позиция по разломните събития, които разтърсват България, според Гео Милев ги откъсва от енергията на живата действителност. И българският писател започва да „твори“ мъртва литература, мъртвородено е това, „което излиза изпод неговото водно перо“. В статията „Българският писател“ Гео Милев за първи път разгръща така ясно и дефинитивно категоричната си **социална позиция на писател, който отхвърля конформизма на значителна част от тогавашната писателска гилдия**. Тук неговата полемика ни напомня за времето на Възраждането, когато писателят е духовен учител и наставник на народа (в огромната част от случаите и националреволюционер, свещенослужител), а не естетстващ и литературно самооблацаващ се филистер. Тази статия е и своеобразна прелюдия към огнената публицистика в сп. „Пламък“.

* * *

С второто списание, което създава – „Пламък“, Гео Милев продължава традициите на Георги Раковски, Любен Каравелов, Христо Ботев и Захарий Стоянов във вестниците „Свобода“, „Независимост“, „Борба“, „Знаме“, „Дума на българските емигранти“. „Пламък“ не е само списание за литература, изкуство и публицистика. В този смисъл то рязко се откроява на фона на останалите списания – издателят (който е и автор на най-важните публикации) иска не само да обхване богатството и многообразието на

конкретните литературни факти и явления, но и да покаже тяхното разположение и влияние върху социалния фон, да улови и отрази и обратното влияние – на социалната действителност върху конкретните естетически и художествени факти. Ето защо толкова значително място в „Пламък“ се отделя на публицистиката и критиката, която е с подчертано изострени социални рецептори.

Първата книжка на сп. „Пламък“ излиза в средата на януари 1924 г. Програмната ѝ статия „И свет во тме светимся...“ е сякаш продължение и разгръщане на размишленията на Гео Милев в разгледаната по-горе статия „Българският писател“. Резки, драматично наситени, задъхани и сякаш насечени с топор са уводните ѝ думи:

„Кулата от слонова кост, в която живеят поетите, рухва раздробена в жалки уломки. Въпреки гръмотооководите на мечтата и сантименталната илюзия. Защото гръмотевиците бяха страшни и безбройни. Прорева и самото небе; има ли глухи, които не са чули тоя рев и трясък на погрома? Кулата от слонова кост, убежище на поезията и скривалище на поетите, лежи срутена в жалки уломки. Изпод праха на мечтата, изпод уломките на фантазията излиза поетът, пробуден от своите розови сънища и лазурни баянове – слясан, изумен, прогледнал, – и вижда пред себе си разкървадения лик на Народа, своя Народ.

Над родната страна претина ураган, какъвто не помнил нито ний, нито бащите ни. Та потрепераха и най-дълбоките дъбри на Балкана, и най-глухите долове на нашите планини. Братска кръв пръсна по треви и шубраци, мозък от разбити черепи поапна по зидове. Писъци на мъже и ридания на майки удариха в небесния купол. Зипните ниви почерняха от траурни четбери. Хиляди.

Ужасът, който настъпва над цялата страна, има своите причини и своите виновници. Огромният ужас. Огромен, невероятен и изушителен. И нито един от виновниците не е още поудял?“

Гео Милев не съдържа гнева и омерзението си от мълчанието на българския писател, който остава глух и безразличен към трагедията на народа. Той не може да приеме и осъжда факта, че има писатели, които в това жестоко време предпочитат розовите сънища и лазурните блянове пред *„своето истинско призвание: да бъде преди всичко и само - Човек. Човек посред Народа“*. На страха, конформизма и парвенюшката сервилност на някои творци Гео Милев противопоставя ясната и категорична позиция на „Пламяк“:

„Ний ще останем там, дето е Народът: при Народа, сред Народа. Понеже не ни съблазняват миаостите на държавата; понеже чувството ни води не в пътищата на кариеризма; понеже съвестта ни вика против ония парвенюта на деня, които получават места на директори и началници или седалища в комисии за насърчение на родното изкуство; понеже предчувстваме престъпник у всеки, който не е при Народа; понеже предчувстваме престъпление във всеки контролис между отделната личност и Народа - затова: ще останем там, дето е Народът.“

В кратките редове на тази програмна статия Гео Милев постига удивителна дълбочина в анализа на духа на времето. И в предишни публикации той засяга ролята и значението на интелигенцията за обществения живот, но именно в „Пламяк“ извежда идеята за необходимостта интелигенцията да бъде кръвно и неразривно свързана с народните възжеления. Интелигенцията обезсмисля собственото си съществуване, ако не долавя пулса на народната душа, ако не следва перипетиите на отечествената съдба. Гео Милев ос-

тро атакува Закона за защита на държавата в най-уязвимата негова част – духът и буквата на този закон са против това дори да се говори за революция. „Но – възкликва Гео Милев – в такъв случай ще трябва да бъдат забранени (афоресани, конфискувани, изгорени) съчиненията на Ботева, който толкова години наред е била хвален в нашите училища като „най-голям български поет“; портретът на когото стои във всички училища и държавни учреждения; ще трябва да бъдат изгонени от христоматиите неговите ярко революционни стихотворения „Борба“ и „Елегия“. Ще трябва да бъде изхвърлено от христоматиите и едно от най-хубавите стихотворения на „народния поет“ Иван Вазов – „Не се гаси туй, що не гасне!“ – и тн., и тн.гр.“

Още от първия си брой сп. „Пламяк“ надхвърля значението си на литературно издание и се нагърбва със **свръхзадачата да бъде камертон на будната обществена съвест**. Във времето на кървавата вакханалия след разгрома на Септемврийското въстание от 1923 г. такава ясна и категорична социална и гражданска позиция, каквато заема сп. „Пламяк“, е равностепенна на повече от погвиг. Идеите, маркирани в програмната статия, преминават през почти всички публикации на Гео Милев до последната книжка през 1925 г. Става дума не само за публицистичните статии, но дори и за театралните прегледи, отзивите за изложби или есеистичните портрети на Толстой, Байрон или Анатоли Франс.

И отново особен акцент поставя Гео Милев върху темата за ролята и съдбата на интелигенцията в това брабурно време. Полемизирайки с протестантския в. „Зорница“, той публикува в кн. 3 от г. 1 на сп. „Пламяк“ статията „Край на интелигенцията“. За него трагичен факт е откъсването и изоставането на интелигенцията от действителния живот на народа. Истински новото изкуство трябва да отра-

зхва абтентичния дух на новото време. И докато в българската интелигенция преди войните Гео Милев открива напредничав и революционен дух, сега той вижда деградацията на част от интелигенцията до флиртовете по бул. „Цар Освободител“ и „гъвкаво гръбначният кариеризъм и белите дантелени валентини в поезията на стратиевци и стубеаовци“.

Сп. „Зорница“ възкликва патетично, че интелигенцията се е самоубила, имайки предвид глобалната криза на човечеството. Но Гео Милев посочва, че на интелигенцията не трябва да се гледа като на *„самостоятелна проява на целокупния живот, а само временно последствие. Целокупният живот се живее от Народа, тасата. В тая предварителна разделеност между Народ и интелигенция е предварително даден бащицът, който рано или късно в известен (превратен като днешния) момент ще донесе неотвратимата смърт на интелигенцията като фактор в живота“*. Именно защото не може да усети духа и посланията на новото изкуство, сп. „Зорница“ според Гео Милев се ужасява от настъпление то на новите форми на изкуството. *„Новото нахътва като варварин в страната на старите господари и катурва техните идоли, руши храмовете на тяхната красота. Новото носи нова красота.“*

Но в случая Гео Милев обръща внимание и върху факта, че от публикациите на сп. „Зорница“ лъха не само страх от новото, което руши старите идоли, но и се усеща една опасна тенденция – засилващото се раболепие и демонстрация на верноподанически чувства на редакцията на „Зорница“ пред правителството на Александър Цанков.

Показателни за еволюцията на Гео-Милевите идеи и наситени с многопластови внушения са и кратките статии – своеобразни портрети, посветени на Анатол Франс, лорд Байрон, Максим Горки (в оценката му за Ленин) и Лев Толстой. Говорейки за Анатол

Франс например, Гео Милев извежда като лайтмотив на своята бележка всеозаряващата нравствена светлина на писателя, който се изправя последен и сам срещу лигавата еротика на булевардните романи. Според Гео Милев **нравственото чувство, моралистичната извисеност на личността е тайната на истинския гений**. Затова и големият писател винаги е голяма личност. Ярка нравствена личност, какъвто е случаят с Анатола Франс.

Въпросът за **нравствената позиция на творческата личност** занимава извънредно много Гео Милев. Според него тъкмо нравствената личност е един от двигателите на историческия прогрес. И Гео Милев търси подобни примери и в българската история (особено в епохата на Възраждането), и сред големите индивидуалности на съвременната нему история (каквито са случаите с Толстой и Анатола Франс или Благоев и Ленин). С особен трепет и даже пиетет насочва своето внимание Гео Милев към големите личности на Българското възраждане. В един отзив за книгата на Иван Клинчаров „Васил Левски Дяконът“, поместен в сп. „Пламяк“, г. 1, кн. 5 от 25 май 1924 г., Гео Милев ни предлага концентрирани, но изключително проникателни размисления за ролята и значението на Левски в българската история. Не може да не ни поразят и тук изключително социално заострената позиция на Гео Милев при обрисовката на цялостното значение на делото и нравствения пример на Левски. На първо място Гео Милев акцентира върху главната характерологично определяща черта в облика на Левски и основата на неговата революционна идеология – *„рязкото отричане на предателското съсловие на чорбаджиите. Левски изключва от състава на българския народ съсловието на чорбаджиите. Така революционното движение в България, чийто апостол бе Левски, остава като революционно движение на работната,*

бедна народна маса - и като такава то е насочено (политически) против турската деспотическа власт и (класово-икономически) против привилегирования гнет на чорбаджиите. Тази двойна истина на българската революция от годините 1865-1876 прибавя и една ясна класова багра към първичния политическо-освободителен характер за движението. В тая светаина се движи и революционната идеология на Левски заедно с неговия идеал за „свята и чиста република“ и равноправно федериране на всички балкански народи. Безспорно идеали, чиято ампаитуда отива по-далеч от ограниченото чисто национално-политическо освобождение.“

Чевръстата шайка новобогаташи (до Освобождението чорбаджици) много бързо узурпира политическата и икономическата власт, използвайки наивността и девствеността на политическото съзнание на българския народ след Освобождението, и започва да обслужва своите користни интереси, криейки се зад високопарни фрази за отечество, национални идеали и патриотичен дълг. Много бързо онези, които бяха представители на чорбаджицкото съсловие при обесването на Апостола Васил Левски и кървавото потушаване на Априлското въстание (Иванчо хаджи Пенчович ефенди и подобните нему), се преориентираха в „сговорни български патриоти, които посред пепелища и кървав дим запаакват от униление при тисъата за „Бъгария“, те - последна метаморфоза на чорбаджицкото родолюбие, което знае как - вътре в 50 години (от 1860 до септември 1923) - еволюира от някогашния византийски Цариград до днешния фашистки Рим...“.

Жесток, но напълно естествен и справедлив според Гео Милев е налагащият се **паралел между предателствата на чорбаджиите в навечерието и по време на Априлското въстание и зверствата на българската буржоазия през 1923 г.** Прикривайки се зад маската на патриотизма, чорбаджицкото съсло-

вие всъщност хронично предава и продава истинските национални интереси. Тяхната филистерска философия, облечена в мерзкия символ „преклонената главичка остра сабя не сече“, оправдава всяко предателство и най-важното – предопределя жертването на безкористните революционери – истинските двигатели на народния прогрес, истинските носители на нравствената светлина на българския възрожденски и патриотичен дух.

„Но историята на чорбаджийския патриотизъм – пише Гео Милев – е дълга и документите му – многобройни. Това, което чорбаджиите в 1868 г. възхваляваха и одобряваха – т.е. избиването, задушаването и смазването на народа (виж цитирания по-рано пасаж от Вазова), през септември 1923 г. те го извършиха собственоръчно. И винаги в името на „българския народ, на възжеления фетиш „мир и спокойствие вътре в страната“.“

Каква жестока актуалност озарява тези думи на Гео Милев! Не ни ли напомня цинизмът на онова чорбаджийско „родолюбие“, според което революционерите са „разбойници“, „чапкъни“ и „бунтовници“ против народа, на днешния „патриотизъм“ на т.нар. нова политическа класа, която в началото на ХХI век отново мечтае да превърне своето Отечество в колония, протекторат на новия пореден голям бял брат?!

На цинизма и бруталното продаване на отечествените идеали Гео Милев противопоставя светлия нравствен пример на нашите революционери – Раковски, Левски и Ботев. Пророчески звучат думите на Гео Милев, че ако Ботев би бил жив през 1923 г., очевидно щеше да попадне под ударите на Закона за защита на държавата. Не смешно, трагично е, че по иронията на историята и сега, толкова години след гибелта на Гео Милев, отново представители на властта в България се осмеляват да атакуват и Бо-

тев, и Смирненски, и Гео Милев, и Вапцаров, и въобще цялата действително светла и прогресивна социална тенденция в българската литература и култура и посягат с късите си умове (както би се изразил Ботев) да засенчат месеца на отечествените идеали!

Духът на покрусата от развърщането на обществения живот и от това, че продажбата на националните идеали се превръща във всекидневие и политически стил на деня, пронизва всички авторски материали на Гео Милев в сп. „Пламък“. Това се усеща дори когато той пише за възпоменателния сборник в чест на Байрон или за спомените на Максим Горки, посветени на Ленин. А такава директна политическа критика и безпощаден анализ на произвола на властимащите, каквато откриваме в статиите „Полицейска критика“, „Държава и църква“, „Народ-стаго“, „Левичарството фраза ли е?“ и особено в „Отворено писмо до г. Борис Вазов“, не можем да намерим в нито едно издание от това време. Тези статии действително ни напомнят огнената публицистика на Ботев, Каравелов и Захарий Стоянов, техният патос се извисява до трагически висоти именно защото е рожен от страданията на народната гуша.

Както е известно, статията „Полицейска критика“ е написана по повод конфискуването на кн. 6 на сп. „Пламък“. Гео Милев нарича слънцето на 9 юни черното слънце, *„което изгря в илето на разни хубави работи, като свободата, конституцията, потъпканите граждански права, социалната правда, културата и народното преуспяване, припече твърде силно над главата на народа. В илето на „мира и тишината“ правителството обяви за недопустими в политическия живот средствата на насието - и инсценира масовото септемврийско клане; обяви след това за допустима само „борбата на идеите“ - и създаде закон за преследване на „идеите“, закон, който забранява всяко писане - фалозния За-*

кон за защита на... (какъв цинизъм!) на държавата! Правителството иска народът да не мисли, защото това е понятието за народ у днешните висококуатурни управители на България: народ значи стадо, което не мисли – зарад него мислят неговите управители. „Началство луцше знае!“ – тоя феадафебелски принцип от средата на XVIII век извиква днес стях. Ний не вярвате, че „началството“, нито пък градоначалството знае всичко най-добре и че може да изрича критическа присъда над литературни произведения. Ний не признаваме нито дори възможността да съществува полицейска критика. И не само ний, не само „Паамък“, но целият български народ не признава правото на началството „всичко да знае“. Народът мисли! Въпреки пааменното желание на тоя или она да не мисли. И това е великият момент, на който сме съвременници: пробуждането на народа, неговата еволюция от „стадо“ до народ. Гуупци! Още не са измислени средства, с които да може да се унищожи народ. Още по-малко народ, който мисли. Още по-малко днес, когато всички народи в света узряват да бъдат сами господари на съдбата си, без да я поверяват в ръцете на други – „избрани“ или натрапили се чрез насилие – господари. Това е дълбокият смисъл на коасалната криза, която преживява днешният свят. Слепец, който не вижда това; дваж по слепец всеки авантюрист, въобразяващ си, че може да наложи своята воля на един народ, който започва да мисли. Мисълта не търпи господари, а още по-малко тиранни.“

Защо толкова актуално звучат и днес статии като „Полицейска критика“? Защото Гео Милев фокусира хроничната болест на всяка неуверена в себе си и страхлива (осъзнаваща своето безсилие) власт. Очевидно принципно нищо не се е променило в любезното Отечество за 75 години – през 1999 г. властта в България също има нужда от полицейска критика, за да спре, заглуши или попречи на свободната мисъл, на гласа на истината.

Друга една статия – „Държава и църква“ – също ни позволява да направим поразителни паралели с днешното време. Впечатляващ е дълбокият социален анализ, който Гео Милев прави на ролята и мястото на Българската православна църква, както и взаимоотношенията на висшия клир с властта. Ако по време на Възраждането главната дейност на Екзархията има за цел „събуждането, опазването и изострянето на българско национално съзнание“, след Освобождението с нарастването на класово-икономическите противоречия и с бързия възход на буржоазията висшето духовенство започва да сътрудничи на държавата. Но в нейните „земни, светски, нещо повече – нехристиянски дела“. Особено ярко проличава това по време на Първата световна война. *„Свещеникът – пише Гео Милев – се явява като сътрудник на ония палачи, които инсценират масовото убийство на народа чрез война – война в името на алчни апетити, дегизирани с блестящи фрази за „народен идеал“, „отечество“ и прочие.“*

Ботеви нотки прозвучават в словото на Гео Милев, когато посочва, че със своя принцип „бой се от Бога, почитай царя“ църквата обслужва антинародната власт, която, от една страна, използва религиозните утопии, за да ерозира активната социална позиция, а от друга страна, *„кутивира работоерна рая от добри, покорни граждани – изобщо, спиреномудри хорица, които оставят бога спокойно да богува и властта спокойно да властва. Хора, които да не виждат никакви пробаети в своето настоящо и бъдещо съществуване. А такива хора са нужни на държавата.“*

В публицистиката на Гео Милев в сп. „Пламък“, както и в поемите му „Септември“ и „Аг“, все по-остро зазвучават богоборчески мотиви, но това е критика не на вярата, а на църквата като институция, която разумът на ХХ век според Гео Милев обезсмисля и отхвърля като фактор в обществения жи-

вот. Човечеството според него няма нужда от мъртва религия. А **вярата на бъдещето ще бъде живата вяра в Човека.**

Трагичното действително разделение на българското общество според Гео Милев е на „творящия труд“ срещу „паразитното грабителство“ и фронтът на социалната трагедия, който още от турско време е определен: „народ – и чорбаджии“, се разгръща още по-релефно след Първата световна война. Само маските и прозвищата на героите са променени, „но – подчертава Гео Милев – *лицата са все същите: пак старите чорбаджии и хаджии от Цариград, кекавите герои на „църковния въпрос“ – „бухалите на Екзархията“, както ги нарича Пенчо Славейков (за тях пък „молитвват“ г. г. владциците), – или пък техните потомци и синове. Това са постоянните герои на политико-социалната арена у нас. Срещу тях (не – под тях) стои народът; народът от села и градове – народът на труда, – стадото, на което те са господари и водачи... тъй като те разбират това. А как го разбират те? Тук вече се намесва фарисейската демагогия на разни велегаасни фрази за „отечество“, за „България преди всичко“, за „национални идеи“, за „ред и законност“ – и целият оня арсенал от магии и заблуждения, които са били практикувани, откакто съществува българска държава, за да достигнат днес, в епохата на Закона за защита на държавата, своето най-цинично разюздане. Към велегасията на патриотическия лексикон се прибавя днес и новата заклинателна формула „детокрация“ – „детокрация“, която създава Закон за защита на държавата (т.е. на чорбаджиите, които представяват тази държава) против народа, върху който се упражнява държавната власт: закон на „детокрацията“ против детоса.“*

И пак за пореден път Гео Милев поставя въпроса за позицията на българската интелигенция в преломното време, за трагичната отдалеченост на мно-

зинството от нея от „живите въпроси на живота“.

Лебедовата песен на Гео Милев в сп. „Пламък“ е неговото знаменито „Отворено писмо до г. Борис Вазов“, публикувано в кн. 11, г. 2, от януари 1925 г. Трагическо-високите нотки, до които се извисява гласът на Гео Милев, сякаш извайват една своеобразна емоционална поема завещание към бъдните поколения. Гео Милев припомня огромното възпитателно значение на Вазовата поезия, която учи в дух на идеализъм и честност, истина и свобода, добротворство и възвишеност редица български поколения. Според Гео Милев Вазов е последният представител на честната генерация на Българското възраждане. Но собственият брат на Вазов, вместо да отстоява идеалите, завещани от великия му брат, се присъединява към усилията на властта да разврати и опошли новото поколение, да проиграе и **прогаде идеалите на Възраждането и неговите светли апостоли.**

Остро, в упор изстрелва своите риторични въпроси Гео Милев към ген. Борис Вазов: *„Ето идеали - нали? - които заслужават да бъдат грътко пропагандирани и в стихове, и в проза, навред - особено днес, когато отровата на демагогия, корист и лъженатриотизъм, безогледно изливана в обществения организъм от ония дръзки родоотстъпници, които узурпираха още на другия ден след Освобождението, още в 1879 година, правото да разполагат със съдбините на народа, същия народ, чиито доблестни синове и апостоли (от Раковски до Ботев, от Левски до Кабаешков), те или техните бащи, заедно с турските заптиета, приковаваха на позорния стълб - когато тази отрова днес се разлива широко из всички жили на народното тяло; когато честният девиз на старите генерации: „служене роду си“ - е всецяло затушен от фарисейската лъжа на шъпа стръвни егоисти, които под сянката на гора щикове и планина закони безнаказано труфят низката си природа с маската на чест, ред и оте-*

чествоспасение; когато най-сетне дори и интелигенцията, коакото и оскъдна да е нейната интелигентност – „златната маадеж“, от която народът очаква топлината на идеалите, – е позорно деградирана до стъпалото на продажна шпицкоманда...

Ето епоха – нашата, която нищи от липса на тия идеали на тиналото: чест, правда, свобода – посаяден изразител на които е народният поет Иван Вазов. Вашият брат. Нека разнаавяме жажката за тия идеали.

Чест – Правда – Свобода!

Идеали на тиналото?

– Да.

*Особено днес: когато със закон се иска от всекиго да продаде своята ЧЕСТ – и защо?**

Списание „Пламяк“ има кратък, но огнен живот. Нравствената светлина на социалния му патос озарява десетилетия след трагичната гибел на неговия издател българското културно пространство, възхвалява увереност на мислещата част от българската интелигенция и общество за една все по-нарастваща (в началото глуха, а по-късно и явна) съпротива срещу тиранията на властта. Властта, братоубийствено изправена срещу собствения си Народ.

